

înaintare în ranguri, și care nu mai are nici o legătură cu administrația județelor de peste Olt.

De altă parte, Regulamentul organic n'a mai prevăzut nici o autoritate superioară pentru cârmuirea celor cinci județe, așa că a dispărut din organizarea Țării Românești dregătoria de caimacam al Craiovei, ca și divanul deosebit de acolo. Sub ocupația rusească, până la aplicarea Regulamentului, mai întâlnesc caimacam, la 1830-1, pe Alex. Scarlat Ghica, biv vel vornic.

Ioan C. Filitti

Membbru corespondent al Academiei române

Craiova în veacul trecut

(Inceputul sec. XIX-a)

(Urmare).

Existența Băniei, și apoi în vremurile ce ne preocupă a Caimacamiei, implica de fapt șederea Banului și a Caimacamului la Craiova. Pe lângă aceștia se afla ca înalt organ administrativ și judecătoresc Divanul Craiovei, al doilea Divan, după acela din Capitala Țării, cu atribuțiuni administrative și judiciare peste cele cinci județe ale Olteniei. Prezența acestor înalte dregătorii în Capitala Olteniei cerea neapărat ca un număr însemnat de boeri să aibă șederea lor de fapt aici. Deși mulți din ei aveau locuința la țară, pe la marile lor moșii, totuși aveau și case de locuință la Craiova, mari case boerești cu întinse locuri, ale căror urme se cunosc și astăzi. Unii dintre acești boeri fruntași erau boeri „halea“, adică boeri de Divan sau „divaniții“, agreeții Domnului; alții erau boeri „mazili“, adică boerii eșiți din funcțiune,—foști Bani, Caimacami, sau foștii Divaniți înlocuiți din cauza schimbărilor de Domnie de pe atunci.

Locuința Caimacamului era în clădirea Băniei, marea clădire ale cărei ruine au fost dărâmate definitiv de Consiliul Comunal al Craiovei, după 1865, și din care o mică parte din ziduri

rămase încă în ființă au fost declarate monument istoric în 1913³³). Atâta a rămas din marea clădire a Băniei, în strada Horezu (astăzi Bucovinei), ghemuită în acel ghetto evreesc al Craiovei. Aceste rămășițe, aceste vechi ziduri, ca și zidurile înalte ce se mai văd încă astăzi între clădirile noi ale sinagogelor evrești de pe strada Horezului și spre Piața Elca, sunt ruinele Curții Domnești a Băniei³⁴) și ruinele marelui han al mănăstirii Horezului³⁵) de alături, în care se făcea negoțul principal al Craiovei pe acele vremi, în apropiere de piața de astăzi, și unde se ținea și bălciul anual de la Sfânta Maria mare până la Sfânta Maria mică³⁶)

Aceste locuințe domnești, numite astfel fiindcă erau socotite ca și ale Domniei, în timpul ocupațiunii austriace în special, fuseseră ocupate, atât ele cât și hanul mănăstirii Horezului—ca fiind dintre cele mai mari clădiri ale Craiovei,—de către Comandantul Militar Colonelul von Schram, apoi după 1728 de Baronul Tisch și de către catanele nemțești³⁷), de unde le rămăsese și denumirea de „Hanul Nemțesc“, numire păstrată multă vreme, până la dărâmarea lor.

Casele acestea, locuință a Banilor și Caimacamilor, sunt acelea pe care Alexandru Ipsilanti, Domnul Munteniei, le repară radical la 1775, fiindcă stricăciunile ce li se făcuse în decursul vremurilor, atât din cauza războaelor, cât și a ocupațiilor străine ce nu se mai sfârșeau, le adusese în așa stare încât

³³) D-l profesor St. Ciuceanu, pe când era Director la fundația „Aman“ din localitate, a stăruit ca aceste ruine să fie decretate monument istoric. Fotografia acestor ruine se găsește la muzeul Aman, dăruită de D-l N. Romanescu.

³⁴) Pentru detalii, art. meu din „Arhivele Olteniei“ No. 10 „Un vechiu cartier istoric al Craiovei“, și studiul D-lui V. Drăghiceanu „Zidurile Băniei Craiovei“ în Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice pe 1910 pp. 192—194.

³⁵) Vd. N. Iorga. „Mănăstirea Horezului“ pp. 19, 22 și urm.

³⁶) Cp. articolul meu „Un vechiu cartier istoric al Craiovei“ în „Arhivele Olteniei“, No. 10.

³⁷) Vd. *Hurmuzache* „Documente“. IV. I. p. 634,—5,—8. Notă în studiul D-lui V. Drăghiceanu în B. C. M. I. pe 1911. (articolul: Curțile Domnești-Brâncovenești).

se simția nevoia de a fi reparate. Reparându-le, Domnitorul puse deasupra porței de la intrare o inscripție, pe care decedatul Aug. Peșacov, a transcris-o în lucrarea sa: „Schițe din Istoria Craiovei“, inscripție săpată într’o piatră ce, multă vreme după dărâmarea acestei clădiri, a stat pe sala vechei Primării, până când în cele din urmă a fost trimisă la București cu ocazia Expoziției Generale din 1906, de unde i s’a pierdut orice urmă. Coprinsul acestei inscripții este următorul:

„Orașul Craiova din vechile vremi fiind locuit de vechi familii boeresti și de altfel de breasle, pe loc Domnesc iară slobod, fosta și din vremi trecute case Domnești pentru lăcuința boiarilor celor ce sînt orânduiri de Domnie oblăduitori Craiovei și celorlalți judecători de aici de peste Olt. Dar fiindcă aceste casă cu totu să dărăpănasă din pricină „răsmeriții“ și venise la o stare întru care nu era cu puțință a lăcu cel mai prost om, Domnia-Mea socotind atâta trebuință ca să-și aibă odihnă boiarii ce se trimit de către Domnie într’acest oraș al Craiovei pentru porunci Domnești. Și văzând că aceste casă sînt podoaba acestui oraș, socotind suma cheltuelei, am prefăcut de iznoavă aceste casă împreună cu paraclisu precum se vede, spre vecinică pomenire a Domniei-Mele de toți câți vor lăcu într’ansele și de toți cei ce cunosc podoaba Patriei lor. Că spre facerea acestor case am orânduit Domnia-Mea doi boeri din Craioveni, pă Dumnealui Ionța Brailoiu biv-Vel Sluger i Dumnealui Costantin Fotescu biv-Vel Clucer, de au fost epistați până la săvârșit „leat 1775“³⁸⁾.

Pe cât de animat de frumoase și nobile sentimente a fost acest Domn. al Țărei,—de neam străin,—pentru orașul nostru, îngrijind și căutând să păstreze pînă reclădirea vechilor case Domnești ale Băniei, fiind și pentru el „podoaba orașului“—pe atâta de vitregi și nepăsători ne-am arătat noi, în vremurile de astazi, distrugând cu desăvârșire orice ne amintea trecutul, neținând seamă nici de importanța lor istorică, nici de podoaba ce ar fi fost pentru oraș aceste vechi clădiri³⁹⁾. S’a procedat

³⁸⁾ A. Peșacov. o. c. pp. 20—21.

³⁹⁾ Există la Primăria orașului Craiova dosarul No. 48/863 în care se poate vedea cum edilii din acele vremuri au hotărât ca „pentru înfrumusețarea orașului“ să se dărâme atât „zidurile Bărăției“, cât și partea rămasă din „Hanul Nemțesc“, care nu era alt de cât vechile rămășițe ale Caselor Domnești ale Băniei reînnoite de Vodă Ipsilante, și acele ale Hanului Mănăstirei Horezului.

cu ele, în epoca noastră de renovare,—ca peste tot locul,—dându-se jos tot ce era vechiu, fără ca măcar să se fi gândit cineva să ia o cât de mică vedere despre vechea clădire ce se dărâmă.

* * *

Pe lângă aceste clădiri de podoabă ale oraşului, în Craiova cu uliţele ei strâmte, pe care erau poduri făcute sau refăcute în timpul ocupaţiunii austriace, se mai aflau casele de seamă ale boerilor fruntaşi ai Craiovei. Erau de bună seamă atunci: casele Vornicului Barbu Ştirbei⁴⁰), fostul Preşedinte al Divanului Craiovei sub Austriaci în 1789—1791; casele Marelui Vornic Dumitrache Bibescu, Vornicul lui Caragea şi tatăl Domnitorilor Barbu Ştirbey şi George Bibescu, case de o mărime deosebită pentru acele vremi, cu ziduri înalte, cu foişor deasupra porţii boltite, cu şindrilă înegrită şi cu grădina largă împrejurul casei boereşti⁴¹). Apoi casele Stolnicului Dumitraşcu Obedeau⁴²); casele lui Hagi Stan Jianu⁴³), ale lui Glogoveanu⁴⁴), ale lui Cornea Brăiloiu⁴⁵), ale Bengescului⁴⁶), ale Spătarului Constantin Geanoglu⁴⁷), feciorul Banului Dumitrache Geanoglu; ale Paharnicului Păianu⁴⁸), ale Otetelişenilor⁴⁹), ale Marelui Ban Pârşcoveanu⁵⁰), ale lui

⁴⁰) Astăzi, din aceste case nu mai există nici o urmă. Amintirile bătrânilor, le pun în apropierea Bisericii „Sf. Treime“, a Stolnicesei Dumitrana Ştirbey

⁴¹) Actualul local al Cinematografului „Modern“, proprietatea D-lui Ilariu Marian, şi marea grădină din prejur, — fost pe vremuri proprietatea jud. Dolj, şi mai înainte a Marelui Logofăt Iancu Bibescu, fratele Domnului George Bibescu şi Barbu Ştirbey, este vechea casă şi grădină a Marelui Vornic Dumitrache Bibescu.

⁴²) În capul stradei Obedeau, în imediata vecinătate a bisericii şi şcolii Obedeau.

⁴³) Pe strada Jianu, în apropierea fântânei care poartă numele lui Jianu

⁴⁴) Pe strada Traian, — actuala Primărie a oraşului Craiova.

⁴⁵) În strada Libertăţii, în faţa grădinei „Mihai Bravu“, unde este Institutul Pedagogic.

⁴⁶) Loc vîran în strada Libertăţii, — azi proprietatea Gr. I. Popescu.

⁴⁷) În str. Barbu Catargiu, în spatele caselor foste Brăiloiu.

⁴⁸) În strada Mihai Bravu, şi astăzi proprietatea familiei Păianu.

⁴⁹) În strada Smârdan, — astăzi localul Comandamentului Diviziei 2-a (fosta Manutanţă şi Arest al Comănduirii) şi alături şcoala Comercială Superioară.

⁵⁰) Pe strada Jianu, în spatele caselor Glogovenilor.

Farfara⁵¹⁾, ale lui Cocea, a Pitarului Ene⁵²⁾, ale Clucerului Fotescu⁵³⁾, ale Gănescului⁵⁴⁾, și ale altor boeri mai mici.

Între negustorii de seamă cei mai bogați ai Craiovei pe acest timp găsim pe Hagi Gheorghe, ctitorul de la „Maica Precista din Dudu“, și pe fiul său Zamfir Ralli, apoi pe Mihail Todoranu, bogat negustor de mătăsuri; pe Băluță Ioan Goescu, pe Teiușanu, pe Matei Popovici care făcea negoț cu Ardealul, și pe Hagi-Enuși. pe nume adevărat Ene Nanu. Vin o serie de neguțatori cari poartă nume sârbești ca acestea: Vela Pavlovici, Hagi Mladen Stoianovici, Vasile Pavlovici, Sava Ivanovici, Ion Minovici, Nicolae Radovici. Toți aceștia nu sunt însă Sârbi, ci companiști (neguțatori orientali), Chiproviceni, trecuți în țară în vremea ocupațiunii Austriace, și romanizați⁵⁵⁾. Mai târziu găsim pe Gheorghe Opran, pe Constantin Ieveprali, pe Dimitrie Aman, pe Stamate Margărit, pe Nicolae Dumba și Nicolae Iotta, toți aceștia și alții încă mai mărunți care făceau comerț cu Ardealul, și în special cu casa sibiană Constantin Hagi Popp, de la care ne-a rămas un foarte însemnat număr de scrisori și corespondență comercială din acest timp⁵⁶⁾.

Pe lângă cei de sus, Craiova avea un însemnat număr de mici neguțatori brașoveni, abagii, jococari, rachieri și alți bșeslași de numele cărora ca ctitori sau ajutători sunt pline toate pomelnicile bisericilor craiovene, foarte dăruitori pentru acele vremi. Gasim astfel pe jupân Gheorghe Coandă, pe Stoian Bacalbașa, pe Sandu Guran; pe jupân Hagi Tudori; pe Hagi Ștefan Dumitru; jupân Florea Fălcoianu; jupân Benea Brașoveanu; jupân

51) Pe strada Mihai Bravu, locul cel mare al Tipografiei „Scrisul Românesc“ fost Samitca, — fost proprietatea lui Pera Opran.

52) Pe strada Unirei, pe lângă podul de la „Proroci“, — azi farmacia Pictorian.

53) În apropierea bisericii „Maica Precista de la Dudu“, — azi loc viran între stradele Grădinari și Matei Basarab.

54) În strada Justiției, în fața Palatului Justiției, astăzi „Hotelul Victoria“ și locul de lângă el.

55) Vd. în această privință scrisorile istorice citate în prefața de la „Studii și Documente“ Vol. VIII de N. Iorga.

56) Idem o. c., „Scrisorile casei Const. Hagi Popp“ de N. Iorga, pp. 106—107, 117—119 și urm.

Ion Brăneșu; jupân Ion Globoiu; jupân Drăghici Peia; jupân Dumitru Ștefu; jupân Ivancea Cojocaru, jupân Ghiță Cojocaru; Matei Rusănescu Cojocaru; Stan Pleșea Cojocaru; Țenea Pi-percu Dianu; Gheorghe Chiurcibașa; jupân Delcea Cojocaru; jupân Mâra sin Dincă Cojocaru; jupân David Cojocaru; jupân Lilea Argintaru; Preda Islicaru; Andrei Islicaru,—și încă alți mulți, toți pomeniți în pomelnicele bisericelor Sft. Gheorghe Vechiu și Sf. Ion Hera din orașul nostru⁵⁷). Acești boeri și neguțători formau cele două pături sociale de seamă ale Craiovei în această epocă.

Viața socială trebuie să fi fost dacă nu strălucitoare, dar cel puțin de admirat, nu însă și de mulțumit. Deducem aceasta pe-decparte din cele ce scrie despre orașul nostru istoricul Dionisie Fotino cam după anul 1811, în urma războiului ruso-turc, război care adusese la noi în țară pentru câțva timp ocupațiunea rusă, cât și de pe celelalte însemnări ale contemporanilor. Vorbind despre Craiova, în a sa „Istorie a Daciei“, Fotino, o descrie astfel:

„Multe și mari case boerești, târgul întins și mare, isnafurile de ne-guțători și meseriași străini și pământeni, înpoporarea (populația) care trece de 25.000 locuitori și pozițiunea minunată a acestui oraș represintă o adevărată a doua capitală a României. Aici este o școală publică elinească (grecească) și un spital minunat zidit la anul 1811 sub Căimăcă-mia fericitului întru pomenire Vornicul Manolache Lahovari sub guvernul provizoriu al Rușilor. Tot aci este și un Divan, unde se caută proiecesele și judecățile celor 5 județe de către Căimăcamul și boerii mar-divaniști de acolo, iar cele mai însemnate se supun deslegării și hotărârei Domnului“.

După ce arată mănăstirile (adică bisericile cu chilii de călugări) care sunt în oraș, Fotino spune că în Craiova, pe acel timp se găseau încă 33 biserici de lemn, celelalte fiind „de piatră“, și mai adaugă: „în oraș, pe lângă boerii și neguțătorii Craiovei, mai locuiesc încă 1129 familii, compuse din 167 companiști, 400 ruțași, 465 poslușnici (funcționari domnești) și 97 preoți mireni“⁵⁸) Așa cum ne-o descrie Fotino, în trăsuri gene-

⁵⁷) A se cerceta în această privință, pe lângă pomelnicele ctitorilor acestor biserici, și inscripțiile bisericilor: Sf. Gheorghe Vechiu, Sf. Arhangheli și Madona Oota, în: *N. Jorga*, „Inscripții“, Vol. I. pp. 67-68-70

⁵⁸) Vd. „Istoria Daciei“ de Fotino, III. pp. 178—179.

rare, după marele foc ce o distrusese în 1800—1801, Craiova pare pentru această epocă un oraș însemnat pentru țara noastră: „o adevărată a doua Capitală a României“, cum spune Dionisia Fotino. De sigur că această importanță i-o dădea marele număr de boeri însemnați cari o locuiau, comerțul ei cu Ardealul, cât și faptul că se menținea în Craiova, Căimăcămia Olteniei în locul strălucitei Băni de odinioară.

* * *

Boerii cei mari și neguțătorii înstăriți, ca și cei miilocii, făceau în acel timp din belșugul lor fapte frumoase. Numeroase biserici sunt clădite de unii ca aceștia nu numai aici în Craiova, dar peste tot locul. Și astăzi este bine să amintim în coloanele acestei reviste, nobilele inițiative, donațiuni și fundațiuni pioase, de pe urma cărora credința strămoșească, ca și suferința omenească, aduc prinos memoriei acestor binefăcători. Acestui spirit de altruism înalt, cunoscut mai bine în veacul trecut de cât astăzi, când materialismul cel mai feroce domină, i se datorrește faptul că s'au înălțat în Craiova în epoca ce ne preocupă biserici ca: Sf. Arhangheli, Madona-Oota, Hagi-Enuși, Sf. Apostoli, cum înainte un Hagi Gheorghe Ioan întemeiasă Maica Precista de la Dudu. Vornicul Ilie Otetelișanu biserica Sf. Ilie, Stolniceasa Dumitrana Stirbey biserica Sf. Treime. Stolnicul Obedeanu biserica cu același nume, Clucerul Vlădoianu biserica Sf. Spiridon, neguțătorul Milcu Stoescu biserica Sf. Gheorghe Nou, Pitarul Hârșiu biserica cu același nume și atâția alți neguțători Craioveni întemeetori ai bisericei Sf. Ioan-Hera, arsă de focul cel mare din 1800.

Astăzi nu prea se mai vede așa ceva. Stăm cu toții impasibili, cheltuim zeci de milioane de multe ori fără nici-o normă sănătoasă. Însă nu putem să strângem cât trebuie ca să dăm viață locașului de credință care este biserica Sf. Dumitru, vechiul monument al lui Matei Basarab,—veche podoabă a Craiovei, și nici să punem la loc ceea ce a făcut Hagi Gheorghe Ioan, cu biserica lui „Maica Precista“, pe care mult mai bine era dacă nu o dăramau cei cari au dărmătat-o.

* * *

Primele începuturi de viață nouă, către care Craiova pășea sfios la începutul veacului trecut, reclama necesitatea unei îndrumări culturale prin școală. Lumina, care pătrundea încet dar sigur din Apusul îndepărtat, trebuia să-și facă loc și aici. Ea nu întârziă. Și cei dintâi boeri luminați la școala Apusului căutară să dea viață nouă unei lumi vechi.

Școala de învățatură obștească de la mănăstirea Obedeanelui, întemeiată încă de la 1775 de către învățatul Episcop al Râmnicului, Chesarie, cu „dascăli“ de limba slovenească și grecească, fu reorganizată la începutul acestei epoci, prin hrisovul domnesc al lui Constantin Vodă Ipsilanti din 1803, ca școală pentru fiii boerilor și „altor obraze doritoare de învățatură“, iar mai târziu către 1813 Vodă Caragea, printr'o nouă organizare, adaugă noi venituri școlii, spre a se putea da învățatură la mai mulți „ucenici“, fără plată în această școală⁵⁹).

În 1822, școala modestă a Episcopului Chesarie deveni o școală publică sub numele de „școala Domnească“, cu curs primar și clase superioare. În această școală tinerimea Craiovei, tinerimea olteană, învață limbile română, franceză și greacă cu dascăli plătiți din veniturile bisericii Obedeanu.

Mai târziu, după 1831 școala Domnească de la Obedeanu fu mutată la biserica Maica Precista de la Dudu, unde predete timp de 10 ani luminoase cursuri de „rumânească“ Grigorie Pleșoianu, cărturarul înflăcărat, învățat la școala „românească“ a ardeleanului Gheorghe Lazăr din București. Acest „dascăl uitat“ astăzi era o fire din cele mai alese, „un om cuminte“ și plin de „o adevărată și rodnică iubire pentru țara și neamul său“, doritor de a o ridica și ajuta în acele vremi de grele începuturi pentru cultura românească⁶⁰).

Oltean de origine, harnic și plin de bunăvoință, el a însemnat prin munca sa pentru școala noastră un pas sigur întru răspândirea acestei culturi în popor. De aceea numele său, ca și al

⁵⁹) Cp. în această privință, articolul nostru: „O veche ctitorie boerească, biserica Obedeanu“ publicat în aceste *Arhive* I No. 2-3, pp. 179-180.

⁶⁰) Cp. *N. Bănescu*: „Un dascăl uitat“ 1915, *N. Iorga* în „*Revista Istorică*“ No. 7-8 pp. 155.

lui Stanciu Căpățâneanu, I. Maiorescu și P. Poenaru de mai târziu, trebuiesc amintite și pomenite cu adâncă recunoștință mai cu seamă de noi, căci ei ne aparțin prin tot trecutul lor, prin toată munca lor și prin toată frumusețea sufletului lor așa de ales și așa de deoscbit pentru acele vremi!...

G. Mil. Demetrescu.

(Va urma).

Oltenia după Memoriile Generalului von Bauer (1778)

traduse și publicate de Const. I. Karadja

În prea interesantul memoriu al D-lui N. Docan despre Lucrările Cartografice privitoare la războiul din 1789—1791 (Anal. Acad. Rom. XXXIV) cetim următoarele:

„În armata lui Romanzoff, care luase comanda armiiilor rusești în 1770, se găsea un inginer militar de seamă, de curând trecut în serviciul Impărătesei. Friederich Wilhelm von Bauer era de felul lui German; se născuse în 1731 la Hanau, intrase foarte tânăr în armată, și după ce sluji în timpul războiului de șapte ani sub ordinele ducelui de Brunswich, trecu la 1769 în serviciul Rusiei (cu gradul de General-Major) și fu trimis la armata lui Romanzoff; la 1773 era numit general-lieutenant... muri în Petersburg la 1783 *

Acest Bauer era nu numai un militar distins¹⁾, plin de avânt și curaj, dar și un topograf și cartograf de seamă. El ne-a lăsat, precum știm, o lucrare serioasă despre țara noastră. În timpul ce petrecu la noi, în cea mai mare parte

¹⁾ Despre acțiunile militare ale lui Bauer v. între altele „Geschichte des Gegenwärtigen Krieges zwischen Russland, Polen und der Ottomanischen Pforte. 36 Theile. Frankt. & Leips. 1771—75. 40.